

λευθέρα αἰτία τῶν αποτελεσμάτων, τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ πράξει ἢ μὴ πράξει, εἴτε καλὰ ἦναι ταῦτα, εἴτε κακὰ. Λέγομεν *ἐλευθέρα αἰτία*, διότι, ἂν αἱ πράξεις δὲν ἦναι ἐλεύθεραι, δὲν δύνανται νὰ ἀνατίθενται εἰς τὸν πράξαντα. Ἡ αἰτία τότε ἐνεργεῖ κατὰ ἀνάγκην, καὶ ἄλλως πῶς δὲν ἡδύνατο· ἀλλ' οὐδεὶς εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὰ ἀδύνατα, κατὰ τὸ κοινὸν ἀξίωμα. Ὅπου λοιπὸν ὑπάρχει ἀδυναμία τοῦ πράξει ἢ μὴ πράξει, ἐκεῖ δὲν εἶναι οὐδ' ὑποχρέωσις, καὶ ἐπομένως οὐδ' ἀνάθεσις αἰτίας. Ἐάν τις, παραδείγματος χάριν, ἀποδειχθῇ ἀλέπτῃς, οὗτος ὑποχρεοῦται μὲν νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ κλαπὲν ὡς αἴτιος βλάβης τοῦ κτήτορος· ὡς δὲ παραβάτης τοῦ νόμου, ὑπόκειται καὶ εἰς τὴν διωρισμένην κατὰ τῶν κλεπτῶν ποινὴν. Ὁμοίως, ἐάν τις μὲ ἐλευθέραν θέλησιν μείνῃ ἐγγυητὴς ποσότητος τινὸς χρημάτων, ὑποβάλλεται εἰς χρέος νὰ πληρώσῃ αὐτά, καὶ δίδει δικαίωμα ἀπαιτήσεως εἰς ἐκεῖνον, εἰς ὃν ἔδωκε τὴν ἐγγύησιν.

Παρατηρεῖται δὲ εἰς τὴν ὑποχρέωσιν καὶ εἰς τὴν ἀνάθεσιν τῆς αἰτίας ἀνάγκη φυσικὴ ἢ ἠθικὴ. *Ἀνάγκη φυσικὴ*, ἢ *ἀναγκαῖον φυσικόν*, λέγεται ἐκεῖνο, οὗ τὸ ἐναντίον εἶναι φυσικὸν ἀδύνατον· οὕτω, παραδείγματος χάριν, ἀνάγκη φυσικὴ εἶναι νὰ τρώγῃ τις διὰ νὰ ζήσῃ· φυσικὸν δὲ ἀδύνατον, τὸ ζῆν ἄνευ τροφῆς. Ὁμοίως, ἐάν τις ἔχῃ τόσην μόνον δύναμιν, ὥστε νὰ βαστάζῃ βάρος 50 λιτρῶν, φυσικὸν ἀδύνατον εἶναι εἰς αὐτὸν τὸ βαστάζειν πλείοτερον. *Ἡθικόν* δὲ πάλιν *ἀναγκαῖον* εἶναι ἐκεῖνο, οὗ τὸ ἐναντίον δὲν δύναται νὰ γίνη δι' ἐντολήν τινα ἢ ἠθικὸν πρόσταγμα· οὕτω, παραδείγματος χάριν, ἐάν ἄνθρωπος πτωχὸς καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐργάζηται διὰ νὰ ζῇ, ἐάν, λέγω, τοιοῦτος πτωχὸς ζητήσῃ ἐλεημοσύνην παρὰ πλουσίου, ὁ πλούσιος ἔχει τὸ ἐλεύθερον νὰ δώσῃ ἢ νὰ μὴ δώσῃ· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς καὶ τὸ λογικὸν προστάττουσι τὸν ἔχοντα νὰ ἐλεῇ τὸν μὴ ἔχοντα οὐχὶ δι' ὀκνηρίαν ἢ ἀμέλειαν, ἢ ἀσωτείαν, ἀλλ' ἐκ περιστάσεως, ἢ ἐκ φυσικῆς ἀδυναμίας, δυνάμει λοιπὸν τῆς θείας ἐντολῆς καὶ τοῦ ὁρθοῦ λόγου εἶναι ἀναγκαῖον ἠθικὸν νὰ ἐλεήσῃ ὁ πλούσιος τὸν εἰρημένον πτωχόν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν γίνεται φανερόν τίς ἡ φυσικὴ ἀνάγκη, καὶ τίς ἡ ἠθικὴ, καὶ ὅτι, ὅπου συντρέχουσι καὶ τὰ δύο, ἢ μόνον τὸ ἓν, ἐκεῖ δὲν χωρεῖ αἰτίας ἀνάθεσις, ἥγουν δὲν εἶναι ὑπεύθυνος ὁ πράξας τι ἐξ ἀνάγκης φυσικῆς ἢ ἠθικῆς.

Ἐπειδὴ αἱ πράξεις ἀνατίθενται εἰς τὸν ἄνθρωπον καθόσον εἶναι ἐλεύθεραι, φανερόν ἐντεῦθεν, ὅτι οὐδεμία πράξις δύναται νὰ ἀνατίθῃται εἰς τὰ ἄλογα ἢ εἰς τὰ ἀψύχα ὄντα, διότι στεροῦνται βουλῆσεως καὶ ἐλευθερίας. Εἶναι λοιπὸν ἄτοπον νὰ ὀργίζωμεθα κατ' αὐτῶν, ὅταν βλάπτωσιν ἡμᾶς. Ἐάν ὅμως αἱ βλαπτικαὶ ἐνέργειαι τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀψύχων πραγμάτων, δυνάμεναι νὰ ἐμποδισθῶσιν ὑπὸ ἀνθρώπου τινὸς, δὲν ἐμποδίζονται, τότε αἱ πράξεις αὗται ἀνατίθενται εἰς αὐτόν· διότι